

MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏR – LİDER KİMİ

*Fariz ƏHMƏD,**Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti**Dövlət Neft-Qaz Elmi Tədqiqat İnstitutu,**“Qum-su təzahürü ilə mübarizə” şöbəsinin baş elmi işçisi**farizahmed@mail.ru***AÇAR SÖZLƏR:** *liderlik, peyğəmbər, dinləmə bacarığı, uzaqgörənlik, məsuliyyət.***КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** *лидерство, пророк, способность слушать, дальновидность, ответственность.***KEY WORDS:** *leadership, prophet, ability to listen, farsightedness, responsibility.*

Müasir dövrdə liderlik anlayışına müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Liderlik konsepsiyası anlayışları inkişafının bütün mərhələlərində müxtəlif alimlər tərəfindən tədqiq edilmiş, bu və ya digər ictimai dairədə müzakirələrə səbəb olmuş, haqqında bir çox mülahizə irəli sürülmüşdür.

Britaniya yazıçısı və filosofu Tomas Karleyl özünün “Qəhrəmanlar, qəhrəmanlara pərəstiş və tarixdə qəhrəmanlıq” əsərində qəhrəmanlara romantik sitayışı təbliğ edir, onları müstəsna şəxsiyyətlər hesab edir. O bildirir ki, onlar öz işləri ilə ilahi planı yerinə yetirir və adi kütlə üzərində yüksələrək bəşəriyyəti irəli aparırlar [1].

Liderlik üzrə aparıcı amerikan eksperti Con Maksvellə görə isə “hər şey liderdən asılıdır”. Maksvell iddia edir ki, hansısa şəxs insanlara təsir göstərə bilmirsə, o, heç vaxt insanları bir yerə toplayıb arxasınca apara bilməz [2].

Bəzi mütəxəssislərin rəyinə görə, liderliyin beş komponenti mövcuddur:

- strateji komponent. Liderlik başqalarının hansı səmtə istiqamətlənəcəyini güman etməkdir.
- hərəkət komponenti. Lider təşkilatı A nöqtəsindən B nöqtəsinə hərəkət etdirir. Liderin hərəkətə meyilliyi;
- mədəni komponent. Açıqlıq və etimad mühiti yaratmaqla strateji təfəkkürü, tədrisi və hərəkəti təmin edən strateji mədəniyyətin vacibliyi;
- sosial-siyasi komponent. Sosial və siyasi məsələlər sahəsində əməkdaşlıq;
- mənəvi komponent. Liderliyin mənəvi aspekti onun dürüst, ədalətli və açıq olmasını təyin edir [3; 4].

Lider özündə bu xüsusiyyətləri ehtiva edir: dinləmə qabiliyyəti, dərdə şərik olma, inandırma, uzaqgörənlik, digərlərinin inkişafı və böyüməsinə qayğı, iş həyatı xaricində də birləşməni təmin edən qrupların və mühitin yaradılması.

Liderə lazım olan xüsusiyyətlərdən ilki cəsarətdir. O, məqsədinə nail olmaq üçün başqalarını öz arxasınca apardığının fərqi varmalı və qorxmamalıdır. Hər şeydən qorxan insan lider ola bilməz. Təbiətə Allahın elçisi Məhəmməd (s) də cəsarətli adam idi. Həyatında

qorxaqlıq kimi qiymətləndirə biləcəyimiz davranışa rast gəlinmir. Bütün Ərəbistan şirkin içində üzdüüyü bir dövrdə tövhid bayrağını qaldırmaqdan çəkinməmiş, heç bir çətinlik onu mübarizəsindən döndərə bilməmişdir. O, bütün maneələri aşaraq mübarizə nəticəsində ətrafına yüz minlərlə insanı toplamışdır. Həzrət Əli Məhəmməd peyğəmbərin (s) döyüşdə göstərdiyi cəsarət barədə demişdir: *“Bizi qorxu və vahimə basanda (döyüş çətinləşəndə) özümüzü Allahın elçisi (s) vasitəsi ilə qoruyurdun və bizdən heç kəs düşməyə o Həzrətdən yaxın deyildi”*. Rəvayətə görə, İslam tarixində çətin döyüşlərdən olan Hüneyn savaşında ordunun parçalanması təhlükəsi yarandıqda Həzrət Məhəmməd (s) *“Hara gedirsiniz, ey insanlar! Mən Rəsulullaham. Mən Məhəmməd ibn Abdullaham”* - deyərək atını sürətləndirmiş və irəli getmişdir. Bu, orduya cəsarət vermiş və sıraların yenidən bərpasına səbəb olmuşdur.

Liderliyin digər xüsusiyyəti öz prinsiplərini müdafiə etmək bacarığıdır. Qətiyyətli liderlər özləri uğur qazanmaqla yanaşı, başqalarına da yol göstərə bilirlər. Allah Rəsulu (s) da bütün çətinliklərə baxmayaraq, öz inancının müdafiəsində heç tərəddüd etməmişdir. Onun qətiyyəti iman üçün həyatlarını qurban verməyə hazır olan səhabələr cəmiyyəti formalaşdırmışdır. Məhəmməd peyğəmbər (s) Məkkədə çox çətinliklə qarşılaşmışdır. Bir-birinin ardınca yaxın qohumlarını, həyat yoldaşı və əmisinin simasında ən böyük dəstəyini itirmişdir. Lakin o, ümitsizliyə qapılmamışdır. Missiyasından imtina etməsi müqabilində məkkəlilər tərəfindən ona dünya rifahı təklif olunduqda Allah Rəsulu (s) rədd cavabı vermişdir.

Hər bir rəhbər tez və düzgün qərar qəbul etməyi də bacarmalıdır. Bu xüsusiyyəti ilə lider adi insanlardan fərqlənir. Məhəmməd peyğəmbərin (s) müvəffəqiyyətsizliyə uğrayan heç bir qərarı olmamışdır. O, düzgün qərarı sayəsində müsəlmanlar arasında baş verən fitnəni aradan qaldırmağa nail olmuşdur. Belə ki, Bəni Müstəliq yürüşündə Allah Rəsulu (s) münafıqların başçısı Abdullah ibn Übey tərəfindən yayılan fitnənin qarşısını ala bilmişdir. Rəvayətə görə, yürüşdən qayıdarkən yolda biri ənsardan, digəri mühacirlərdən olmaqla, iki nəfər arasında mübahisə düşmüşdür. Bunu fürsət bilən Abdullah ibn Übey münafıqları toplayaraq onları Məhəmməd peyğəmbərin (s) əleyhinə yönəltməyə qərar vermişdir: *“Bizi öz torpaqlarımızda narahat edirlər. Mədinəyə çatdıqda layiqlilər layiqsizləri oradan qovacaq”*. Bu xəbər yayıldıqda Ömər ibn Xəttab Məhəmməd peyğəmbərə (s) demişdi ki, əmr elə, onun başını vursunlar. Lakin Allah Rəsulu (s) bu qərara etiraz etmişdir: *“Ey Ömər, sonra Məhəmməd öz dostlarını öldürtdürür deməzlərmi?”* Peyğəmbərin (s) göstərişi ilə ordu istirahət etmədən yoluna davam etmişdir. Hamı yorulduğu üçün münaqişə də unudulub getmişdir.

Liderin digər bir xüsusiyyəti problemləri aradan qaldırmaqdır. Həmçinin o, ona güvənən insanlar qarşısında etibarlı olmalıdır. Belə bir lider cəmiyyət tərəfindən sevilir və ona ehtiram bəslənir. Həzrət Məhəmməd (s) elə bir lider idi, kömək üçün ona müraciət edənlərin problemlərini həll etməyə çalışırdı. Bunun ən parlaq nümunəsini Peyğəmbərin (s) Həcərül-əsvəd məsələsində hakimliyi, ənsarla mühacirləri qardaş edərək köç problemini aradan qaldırması, Mədinənin konstitusiyasının yaradılması, Hüneyn qənimətlərinin paylanılmasından qaynaqlanan problemi həll etməsi təşkil edir.

Həmçinin lider onun ardınca gedənlərin inkişafına və tərəqqisinə çalışmalıdır. Bu zaman

təkcə öyüd-nəsihət etmək yetmir, liderin özünün prosesdə birbaşa iştirak etməsi vacibdir. Peyğəmbər (s) özü savadsız bir cəmiyyətin təkmilləşməsinə nail olmuşdur. Allah Rəsulu (s) xüsusilə Mədinə dövründə bu işə diqqət yetirmişdir. Bu məqsədlə o, məsciddə xüsusi yer ayırmışdır. İlk müsəlman təhsil müəssisəsi hesab edilən həmin yer Suffə adlandırılmışdır. Daha maraqlı bir fakt isə, Bədr döyüşündə əsir düşənlərə azadlıqları müqabilində 10 səhabəyə yazıb-oxumağı öyrətməyin təklif edilməsidir.

Liderdə tələb olunan növbəti xüsusiyyət hökm gücüdür. Məcburiyyət əvəzinə lider müsahibini inandıraraq, onda güvən oyadaraq, onun şüurunu və ürəyini fəth etməyi bacarmalıdır. Allah Rəsulunda (s) bu xüsusiyyət açıq-aydın nəzərə çarpmaqdadır. Hüneyn döyüşündə qənimətlərin paylanması zamanı ortaya çıxan problem buna gözəl örnəkdir. Qələbədən sonra Peyğəmbər (s) yeni müsəlman olanların könlünü almaq üçün qənimətlərin böyük hissəsini onlara ayırdı. Bu hadisə, xüsusilə gənc ənsarları həyəcanlandırdı. Peyğəmbər (s) mümkün fitnənin qarşısını almaq üçün ənsarı bir yerə topladı və onlara müraciət etdi: *“Ey ənsar camaatı! Əgər mənim bəzi insanlara onların qəlblərinin İslama bağlılığını təmin etmək məqsədilə dünyəvi mallardan verməyimə üzülürsünüzsə, onlar evə dəvə və qoyun karvanı ilə getdikləri halda siz məgər evə Allahın elçisi ilə qayıtmaq istəməzsiz? Allaha and olsun ki, əgər bütün insanlar bir tərəfə, ənsar isə başqa tərəfə getsələr, mən bir dəqiqə belə tərəddüd etmədən ənsar gedən tərəfə gedərəm. Hicrət olmasaydı, ənsardan olmaq istəyərdim”*.

Lider məsuliyyətli şəxsdir. Şübhəsiz ki, o, öz üzərinə götürdüyü öhdəliyi yerinə yetirəcəkdir və yerinə yetirilən öhdəliklərə görə mükafat gözləmir.

Peyğəmbər (s) məsuliyyətli şəxsiyyəti ilə seçilmişdir. Onun peyğəmbərlik missiyası insanlara tövhidi anlatmaqdan ibarət idi və onları haqq yoluna yönəltmək üçün var gücü ilə çalışmışdır. Buna nail olmaq üçün əlindən gələni etmiş, insanların doğru yola gəldiklərini gördükdə sevinmiş, küfr və yanlış seçdikləri zaman kədərlənmişdir. Bütün bunlar Peyğəmbərin (s) insanlara şəfqət və qayğıkeş münasibətini göstərirdi. Onun bu xüsusiyyəti Quranda da öz əksini tapmışdır: **“(Ya Rəsulum!) Yoxsa (kafirələr) bu Qurana inanmasalar, (səndən üz döndərüb getdiklərinə görə) arxalarınca təəssüflənib özünü həlak edəcəksən?!”** (Kəhf, 6).

Liderin uzaqgörənliyi də mühüm xüsusiyyətlərdəndir. Çünki onun fəaliyyəti gələcəyə hesablanmışdır və o, öz fəaliyyətinin nə ilə nəticələne biləcəyini nəzərə almalıdır. Peyğəmbərin (s) uzaqgörənliyini təsdiqləməsi baxımından Hüdeybiyə müqaviləsinin müddəaları olduqca önəmlidir. Bunlardan bəziləri: Qureyş ilə müharibənin 10 il müddətinə dayandırılması üçün razılışma; növbəti il müsəlmanlar silahsız Məkkəni ziyarət edəcək; Məhəmməd (s) ilə ittifaq qurmaq istəyən ərəblərə ittifaq qurmağa icazə vermək.

Liderliyin digər bir xüsusiyyəti qarşılıqlı sevgidir. Peyğəmbərin (s) səhabələrlə olan münasibəti qarşılıqlı sevgiyə əsaslanırdı. Rəsulullah (s) öz icmasını sevən və onun tərəfindən sevilən şəxsiyyət idi. İslamı qəbul edənlərin sonradan Peyğəmbərə (s) qəzəblənərək imandan dönmə nümunəsinə rast gəlinmir.

Keyfiyyətli lider həm də insanları idarə etmək qabiliyyəti ilə seçilir və o, tabeliyində olan insanları yaxşı başa düşür. Allah Rəsulunun (s) ətrafdakı insanları dərk etmək baxımından

tayı-bərabəri yox idi və o, insanları qabiliyyətləri ən çox nəyə çatırdısa, həmin sahəyə yönləndirir, ona uyğun işlər tapşırırdı.

Liderliyin növbəti keyfiyyəti onun təmiz və layiqli bir keçmişə sahib olmasıdır. Həzrət Məhəmməd (s) hələ peyğəmbər seçilmədən öncə cəmiyyətdə dürüst, ləyaqətli şəxs kimi tanınırdı. Onu “Məhəmmədül-Əmin” adlandırırdılar.

Məqalədə sadalanan xüsusiyyətlərdən aydın olur ki, Allah Rəsulu (s) misilsiz bir lider olmuşdur. Hindistanda müstəqillik hərəkatının siyasi və mənəvi lideri Mahatma Qandi qeyd edirdi: “Bu gün milyonlarla insanın qəlbində şübhəsiz güc sahibi olanların ən yaxşısını tanımaq istərdim. Mən həmin günlərdə əmin oldum ki, İslam bu həyatda öz yerini qılınc hesabına qazanmayıb. Bu, Peyğəmbərin (s) həqiqi fədakarlığının, vəzifələrini diqqətlə yerinə yetirməsinin, dostlarına və ardıcılılarına olan böyük sədaqətinin, cəsaretinin, Allaha və öz missiyasına olan mütləq imanının, bənzərsiz sadəliyinin nəticəsi idi” [5].

“Tarixdə 100 ən nüfuzlu şəxslərin sıralaması” kitabının müəllifi Maykl Hart qeyd edir ki, “Məhəmmədi ən nüfuzlu şəxslər siyahısında ilk seçməyim bəzi oxucuları təəccübləndirə bilər, lakin o, tarixdə həm dini, həm də ictimai səviyyədə üstün olan yeganə şəxsdir” [6].

Qərb tədqiqatçıları Həzrət Peyğəmbərin (s) uğurunu tarixi və şəxsi səbəblərlə əlaqələndirirlər. Kimliyindən asılı olmayaraq, onun liderlik qabiliyyəti və xarizmatik şəxsiyyəti hamı tərəfindən vurğulanır.

Allah Rəsulunu (s) yalnız mexaniki mesaj “ötürən” və ya izah edən kimi xarakterizə etmək olmaz. O, təkcə Allah-Təala tərəfindən göndərilən ayələrin alıcısı yox, həm də icmanın rəhbəri idi. İnsanlara Qurana uyğun hökm edirdi. Hər kəsin nəzərində cəlbedici və maraqlı bir şəxsiyyət idi.

Peyğəmbərin (s) Məkkəni tərk etdikdən bir neçə müddət sonra 10 000 tərəfdarları ilə geri qayıtması onun necə lider olduğunu göstərir. On dörd əsr keçməsinə baxmayaraq, bu gün dünyada 1,6 milyardan çox müsəlman – Məhəmməd tərəfdarı yaşayır. Peyğəmbərin (s) adı dünyanın hər yerində hər gün dəfələrlə dualarda təkrarlanır. Onun həyatı cəmiyyətdə, məscidlərdə, universitetlərdə araşdırılır.

Nəticə etibarilə deyə bilərik ki, əsl lider kimi təkmilləşən Həzrət Məhəmmədin (s) həqiqi rəhbər olmasının sübutu onun bəşəriyyətə göstərdiyi təsirdir. Hətta bir sıra alimlərin fikrincə, o, tarixi, dini və ictimai səviyyədə ən yüksək nailiyyət qazanan yeganə insan hesab edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Carlyle Thomas. On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History. 2013, p. 64–67.
2. Максвелл Джон. 21 неопровержимый закон лидерства. Изд-во “Попурри”, 2007.
3. А.Н. Асаул, М. А. Асаул, П. Ю. Ерофеев, М. П. Ерофеев. Культура организации: проблемы формирования и управления. СПб.: Гуманистика, 2006.
4. Шейн, Э. Х. Организационная культура и лидерство / Пер. с англ., под ред. В.А. Спивака. СПб.: Питер, 2002, 328 с.
5. Ганди Махатма. Эксперимент с истиной. Афоризмы. Издательство: “Эксмо”. 2015.
6. Харт Майкл. Популярность наиболее влиятельных людей в истории. Нью-Йорк: Харт Паблишинг Компани, Инк., 1978, стр. 33.

Фариз Ахмад

ПРОРОК МУХАММАД КАК ЛИДЕР ЧЕЛОВЕЧЕСТВА**РЕЗЮМЕ**

В настоящее время существуют различные подходы к лидерству. Концепции лидерства на всех этапах его развития изучались многими учеными.

Лидер должен обладать рядом качеств. По своей природе посланник Аллаха был храбрым человеком и обладал решимостью в защите своих принципов. При необходимости он был способен быстро и правильно принимать решения.

Пророк Мухаммад (с.а.с.) был достойным доверия перед людьми стоящими за ним; он связан с решением личных, семейных, общественных, экономических, политических и всех остальных проблем общества. Он был заботлив к представителям своей Уммы, обладал силой убеждения и был ответственным человеком.

Все вышеуказанные качества дают возможность оценить пророка Мухаммада (с.а.с.) как исключительную личность, который своими делами исполнял божественное предначертание и двигал человечество вперед, возвышаясь над толпой ограниченных обывателей.

Fariz Ahmad

THE PROPHET MUHAMMAD AS THE LEADER OF MANKIND**SUMMARY**

Currently, there are different approaches to leadership. The concepts of leadership at all stages of its development have been studied by many scientists.

A leader must possess several qualities. By nature, the Messenger of Allah was a brave and determined person. If necessary, he was able to make decisions quickly and correctly.

The Prophet Muhammad was trustworthy before people. It is connected with the solution of personal, family, social, economic, political and all other problems of society. He was caring towards the representatives of his Ummah, possessed the power of persuasion and was a responsible person.

All the above qualities make it possible to esteem the Prophet Muhammad as an exceptional person who, by his deeds, fulfilled the divine destiny and moved mankind forward.